

Załącznik
do uchwały Nr XXX/417/2012
Rady Miejskiej Kalisza
z dnia 21 grudnia 2012 roku

MIEJSKI

PROGRAM

PRZECIWDZIAŁANIA

NARKOMANII

NA 2013

Kalisz 2012 r.

SPIS TREŚCI

I. Diagnoza problemów narkotykowych na terenie miasta Kalisza.

1. Szkody zdrowotne i społeczne wynikające z używania narkotyków
  - Podejmowane działania mające na celu ograniczenia skutków zdrowotnych i społecznych spowodowanych używaniem narkotyków i uzależnieniem od narkotyków. Finansowanie ww. działań. Zasoby.
2. Zaburzenia życia rodzinnego wywołane używaniem narkotyków i uzależnieniem.
  - Podejmowane działania w zakresie ograniczenia zaburzeń życia rodzinnego i społecznego wywołanych używaniem narkotyków, poprzez udzielanie rodzinom, w których występują problemy narkomanii, pomocy psychospołecznej i prawnej. Finansowanie ww. działań. Zasoby.
3. Używanie i eksperymentowanie z narkotykami przez dzieci i młodzież.
  - Podejmowane działania profilaktyczne i edukacyjne mające na celu ograniczenie eksperymentowania i używania narkotyków przez dzieci i młodzież. Finansowanie ww. działań. Zasoby.
4. Działania instytucji, organizacji pozarządowych i osób fizycznych, służące rozwiązywaniu problemów narkomanii.
  - Podejmowane działania wspomagające działalność instytucji, organizacji pozarządowych i osób fizycznych, służące rozwiązywaniu problemów narkomanii. Finansowanie ww. działań. Zasoby.
5. Ubóstwo i wykluczenie społeczne osób uzależnionych od narkotyków i ich rodzin.
  - Podejmowane działania mające na celu zmniejszenie zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego osób uzależnionych od narkotyków i ich rodzin. Finansowanie ww. działań. Zasoby.

II. Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2011-2016.

III. Zadania własne Miasta w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów narkotykowych na rok 2013.

PROBLEM I	- Zmniejszenie rozmiarów szkód zdrowotnych i społecznych spowodowanych używaniem narkotyków i uzależnieniem od narkotyków.
PROBLEM II	- Zaburzenia życia rodzinnego wywołane używaniem i uzależnieniem od narkotyków.
PROBLEM III	- Używanie i eksperymentowanie z narkotykami przez dzieci i młodzież.
PROBLEM IV	- Stopień aktywności oraz współpracy organizacji, instytucji, stowarzyszeń i osób fizycznych w podejmowaniu działań na rzecz rozwiązywania problemów narkotykowych.
PROBLEM V	- Ubóstwo i wykluczenie społeczne osób uzależnionych i ich rodzin.

IV. Zasady finansowania i realizacji Miejskiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na 2013 r.

I. Diagnoza problemów narkotykowych na terenie miasta Kalisza.

1. Szkody zdrowotne i społeczne wynikające z używania narkotyków.

Najpoważniejsze zagrożenia zdrowotne wynikające z używania narkotyków obejmują ryzyko zakażenia żółtaczką typu B i C, HIV, gruźlicą oraz ryzyko przedawkowania narkotyku. Ponadto należy podkreślić, że używanie środków psychoaktywnych to pewien styl życia oraz akceptowane społecznie sposoby spędzania wolnego czasu przeznaczonego na rozrywki, pracę lub naukę. Uzależnienie od narkotyków jest chorobą psychosomatyczną powodującą szkody zdrowotne zarówno fizyczne jak i psychiczne.

Zwiększenie zakresu działań zorientowanych na ograniczenie szkód zdrowotnych i społecznych oraz podniesienie kompetencji zawodowych osób pracujących z osobami eksperymentującymi i uzależnionymi od narkotyków przyczynią się do poprawy ich stanu zdrowia.

Wyniki badań dotyczących oceny systemu leczenia osób uzależnionych od narkotyków wskazują, że w placówkach ukierunkowanych na osiągnięcie abstynencji, niezależnie od trybu udzielanej pomocy, leczenie kończy średnio 40 % pacjentów.

Podejmowane działania mające na celu ograniczenia skutków zdrowotnych i społecznych spowodowanych używaniem narkotyków i uzależnieniem od narkotyków

1/ Leczenie osób uzależnionych.

Podstawowym rodzajem pomocy dla osób uzależnionych są programy psychoterapii grupowej i indywidualnej realizowane przez NZOZ-y.

Na leczenie odwykowe do Poradni Leczenia Uzależnień i Współuzależnienia (ul. Lipowa 5) zgłosiło się w 2010 r. 60 osób uzależnionych od narkotyków, w 2011 r. były to 24 osoby, a do 31.10.2012 r. – 19.

Drugim miejscem, gdzie osoba uzależniona może uzyskać pomoc jest Ośrodek dla osób uzależnionych od narkotyków przy ul. 29 Pułku Piechoty 35 w Kaliszu, w ramach którego funkcjonuje od 2010 r. NZOZ Poradnia Leczenia Uzależnień i Współuzależnień „Karan” i Oddział Dzienny dla osób uzależnionych od narkotyków. W 2010 r. udzielono osobom, które zgłosiły się na leczenie do Ośrodka 547 konsultacji, w 2011 r. – 1271, a na dzień 31.11.2012 r. – 1361 konsultacji indywidualnych (osoby uzależnione i współuzależnione).

Zarówno Poradnia jak i Ośrodek kierują osoby uzależnione od środków psychoaktywnych do innych ośrodków stacjonarnych i na detoksykację.

2/ Grupy terapeutyczne i inne działania uzupełniające podstawowy program terapeutyczny finansowany przez NFZ.

W ofercie dla osób uzależnionych od narkotyków podobnie jak w latach poprzednich znalazły się następujące działania: grupa terapeutyczna dla osób uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem (w 2010 r. - 371 osób, w 2011 r. – 376 osób, a do 31.11.2012 r. – 240 osób); grupa wczesnej interwencji wobec młodzieży eksperymentującej z narkotykami (w 2010 r. – 132 osoby, w 2011 r. – 338 osób, a do 31.11.2012 r. – 244 osoby) oraz od 2012 r. warsztaty umiejętności psychospołecznych dla osób współuzależnionych.

3/ Działania interwencyjne wobec osób uzależnionych - bezdomnych.

Przy Caritas Diecezji Kaliskiej i Fundacji Bread of Life funkcjonują street-workerzy, którzy podejmują działania interwencyjne wobec osób bezdomnych i uzależnionych przebywających na ulicach, dworcach, w pustostanach i innych miejscach publicznych. W wyniku tych działań trafiają oni do szpitali, ośrodków, schronisk, noclegowni. W 2010 r. street-workerzy podjęli 92 interwencje, w 2011 r. 80, w roku bieżącym do 31.10. – 70 interwencji.

4/ Działania interwencyjne podejmowane przez Komendę Miejską Policji w Kaliszu wobec osób posiadających i używających narkotyki.

Pracownicy wydziału prewencji przeprowadzają konsultacje osób z problemem narkotykowym, pomagają w znalezieniu ośrodka, podejmują interwencje w szkołach i sprawdzają za pomocą testów, czy zatrzymany jest pod wpływem narkotyków. W wyniku działań Policji w 2010 roku ujawniono 726 przestępstw popełnionych przez 152 nieletnich, w 2011 r. – 779 popełnionych przez 168 nieletnich, a do 31.10. br. 762 przestępstwa popełnione przez 149 nieletnich. Przestępstwa te są głównie związane z posiadaniem i używaniem narkotyków. Aby wspomóc działania Policji w ww. zakresie zarówno w roku 2010, 2011 jak i w roku bieżącym ze środków z budżetu miasta zostały zakupione dla Policji testy do wykrywania narkotyków.

5/ Zapobieganie wykluczeniu społecznemu.

Działaniem uzupełniającym ofertę pomocy dla osób z problemem narkotykowym jest Klub Integracji Społecznej, z którego pomocy skorzystało w 2011 r. 15 osób uzależnionych od narkotyków a w roku bieżącym 42 osoby. Podczas spotkań w KIS prowadzone są z tymi osobami rozmowy indywidualne o charakterze wspierająco – motywującym do leczenia.

6/ Pomoc psychospołeczna, edukacyjna i informacyjna udzielana w Punktach Konsultacyjnych.

W Kaliszu funkcjonują dwa punkty konsultacyjne dla osób uzależnionych: prowadzony przez Stowarzyszenie „Karan” i przez Fundację „Bread of Life”.

W Punkcie Konsultacyjnym Stowarzyszenia „Karan” w 2010 r. udzielono 1128 konsultacji indywidualnych i 503 telefoniczne, w 2011 r. 444 konsultacje indywidualne, do 31.10.br. - 186 konsultacji indywidualnych. Tak duży spadek ilości konsultacji wynika z funkcjonowania Ośrodka dla osób uzależnionych od narkotyków.

Z kolei w Punkcie Konsultacyjnym prowadzonym przez Fundację „Bread of Life” w 2010 r. udzielono 245 konsultacji osobom uzależnionym, w 2011 r. do 31.10. - 270 konsultacji osób uzależnionych i eksperymentujących z narkotykami, a w okresie od 31.10.2011 do 31.10.2012 r. 1030 konsultacji. Dodatkowo osoby uzależnione mogły uzyskać poradę telefonicznie lub emailem. W 2010 r. udzielono 800 konsultacji telefonicznych, w 2011 r. do 31.10.– 740, a w okresie od 31.10.2011 do 31.10.2012 r. 840. Z pomocy w formie emaila do terapeuty skorzystało w 2010 r. – 620 osób, w 2011 r. do 31.10. – 580 osób, a w okresie od 31.10.2011 do 31.10.2012 r. z tej formy pomocy skorzystało 521 osób.

Konsultacje w ww. Punktach dotyczyły głównie informacji o możliwościach leczenia ambulatoryjnego i stacjonarnego, wsparcia w utrzymaniu abstynencji, motywowania do podjęcia leczenia oraz edukacji na temat uzależnień.

7/ Podnoszenie kwalifikacji zawodowych osób zajmujących się profesjonalnie pomocą terapeutyczną i leczeniem osób z problemem narkotykowym.

W 2010 r. dwie osoby zdobyły certyfikaty specjalisty uzależnień od narkotyków (dofinansowanie szkolenia ze środków „alkoholowych”), a w roku 2011 kolejne trzy osoby rozpoczęły proces certyfikowania (również szkolenie dofinansowane ze środków „alkoholowych”). Powyższe kwalifikacje są niezbędne do pracy terapeutycznej z osobami uzależnionymi od narkotyków. Na dzień dzisiejszy w Kaliszu jest dwóch certyfikowanych specjalistów terapii uzależnień, dwóch certyfikowanych instruktorów terapii uzależnień i trzy osoby w procesie certyfikowania.

Finansowanie ww. działań

Na realizację ww. działań zaangażowano w 2012 r. – 42.921,73 zł. Dla porównania w 2011 r. wydano na ww. działania 57.640 zł., a w 2010 r. - 102.091 zł. Od 2011 r. większość działań

terapeutyczno-leczniczych skierowanych do osób uzależnionych jest realizowana w ramach kontraktów z NFZ.

Zasoby

- NZOZ Poradnia Terapii Uzależnień i Współuzależnienia,
- Ośrodek dla osób uzależnionych od narkotyków – NZOZ Poradnia Terapii Uzależnień i Współuzależnień „Karan” oraz oddział dzienny,
- Punkt Konsultacyjny ds. Narkomanii Stowarzyszenia „Karan”,
- Punkt Konsultacyjny Fundacji „Bread of Life”,
- MOPS - Klub Integracji Społecznej.

2. Zaburzenia życia rodzinnego wywołane używaniem narkotyków i uzależnieniem.

Uzależnienie jednego z członków rodziny ma negatywny wpływ na całą rodzinę. Konsekwencją życia w rodzinie z problemem narkotykowym są szkody fizyczne, psychosomatyczne, psychologiczne, emocjonalne i psychospołeczne wszystkich jej członków. Zjawisku uzależnienia towarzyszy często ubóstwo, problemy prawne, wychowawcze. W rodzinach z problemem narkomanii dochodzi często do sytuacji konfliktowych, a także do stosowania przemocy. Cała rodzina osoby uzależnionej jest zagrożona wykluczeniem społecznym i marginalizacją.

Podejmowane działania w zakresie ograniczenia zaburzeń życia rodzinnego i społecznego wywołanych używaniem narkotyków, poprzez udzielanie rodzinom, w których występują problemy narkomanii, pomocy psychospołecznej i prawnej

1/ Realizacja terapii grupowej i indywidualnej osób współuzależnionych odbywa się w NZOZ Poradni Terapii Uzależnień i Współuzależnienia oraz w Ośrodku dla osób uzależnionych od narkotyków w ramach kontraktu z NFZ. W Poradni grupy są adresowane do wszystkich osób współuzależnionych tzn. uczestniczą w nich rodziny osób uzależnionych od alkoholu i narkotyków natomiast w Ośrodku tylko rodziny osób uzależnionych od narkotyków.

W uzupełnieniu programu podstawowego (poza kontraktem z NFZ) w Ośrodku dla osób uzależnionych od narkotyków prowadzona jest grupa wsparcia dla rodzin osób uzależnionych od narkotyków, w której w 2010 r. uczestniczyły 822 osoby, w 2011 r. 805 osób, a do 31.10.2012 r. 660 osób współuzależnionych.

Dodatkowo rodziny osób uzależnionych mogą uczestniczyć w spotkaniach grup samopomocowych dla osób współuzależnionych Al.-Anon, ponieważ program realizowany na tych grupach dotyczy rodzin osób uzależnionych od alkoholu i narkotyków.

2/ Pomoc psychospołeczna, prawna i informacyjna udzielana w punktach konsultacyjnych. Rodziny osób uzależnionych mogą skorzystać z pomocy informacyjnej, konsultacyjnej i prawnej w Punktach Konsultacyjnych prowadzonych przez: Stowarzyszenie „Karan” (dofinansowanie ze środków Biura ds. Narkomanii) oraz przez Fundację „Bread of Life” (dofinansowanie z Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego). Dodatkowo osoby współuzależnione mogą skorzystać z konsultacji telefonicznych i e-maila do terapeuty. Najczęściej osobami szukającymi pomocy i wsparcia w punktach konsultacyjnych są oprócz osób uzależnionych, rodzice dzieci i młodzieży używającej i uzależnionej od narkotyków.

Finansowanie ww. działań

W 2012 r. na realizację działań terapeutycznych uzupełniających program podstawowy dla osób współzależnionych zaangażowano kwotę 15.900 zł. Dla porównania w 2011 r. kwotę 7.000 zł., a w 2010 r. – 7.200 zł. Terapia grupowa i indywidualna osób współzależnionych jest realizowana w ramach kontraktu z NFZ.

Zasoby

- NZOZ Poradnia Terapii Uzależnień i Współzależnienia,
- Ośrodek dla osób uzależnionych od narkotyków – NZOZ Poradnia Terapii Uzależnień i Współzależnień „Karan”,
- Punkt Konsultacyjny ds. Narkomanii Stowarzyszenia „Karan”,
- Punkt Konsultacyjny Fundacji „Bread of Life”.

3. Używanie i eksperymentowanie z narkotykami przez dzieci i młodzież.

Badania ESPAD.

W maju 2011 roku na zlecenie Urzędu Miejskiego w Kaliszu zostały przeprowadzone badania „Picie alkoholu i używanie narkotyków przez młodzież szkolną na terenie Kalisza”. Realizatorem badań spójnych z europejskim programem badawczym ESPAD był Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.

W badaniu pytano uczniów zarówno o osobiste doświadczenia w zakresie używania środków psychoaktywnych, jak i o ich opinię na temat powszechności używaniu alkoholu i narkotyków w środowisku rówieśniczym.

Analizie poddano związki pomiędzy nasileniem używania substancji psychoaktywnych wśród uczniów a różnymi obszarami funkcjonowania psychospołecznego, w tym: oceną relacji rówieśniczych i relacji z rodzicami, nasileniem pozytywnych oczekiwań dot. używania substancji oraz związanych z tym przykrych doświadczeń, oceną rozpowszechniania ich używania wśród przyjaciół, a także oceną dostępności tych substancji.

Skala zjawiska:

- wśród uczniów trzecich klas gimnazjum przynajmniej raz w życiu palił marihuanę prawie co trzeci chłopiec i co szósta dziewczyna,
- porównanie wyników dotyczących rozpowszechnienia używania marihuany wśród uczniów w roku 2007 i 2011 wskazuje na znaczący wzrost pomiędzy odsetkami dziewcząt, które mają za sobą inicjację marihuaną w klasach II PG,
- pomiędzy rokiem 2007 i 2011 nie odnotowano zmiany odsetka dziewcząt i chłopców, którzy używali marihuany w ostatnim roku.
- na uwagę zasługuje spadek odsetka chłopców, którzy używali marihuany w ostatnim miesiącu przed badaniem,
- w porównaniu do roku 2007 wyraźnie wzrosły odsetki badanych, którzy deklarowali, że wśród ich przyjaciół są osoby używające marihuanę,
- odnotowano znaczny spadek odsetka dziewcząt i chłopców mających za sobą inicjację amfetaminową,
- znaczący jest także spadek odsetek badanych z klas III G i II PG deklarujących, że wśród ich przyjaciół są osoby używające amfetaminę,

- porównanie wyników dotyczących rozpowszechnienia używania ecstasy i substancji wziewnych wśród uczniów w roku 2007 i 2011 wskazuje na spadek odsetek osób używających tych substancji,
- używanie ecstasy zarówno przez uczniów starszych jak i młodszych należy uznać za incydentalne, co nie oznacza, że można zlekceważyć takie eksperymenty.

Inicjacja:

- inicjacja używania marihuany miała miejsce najczęściej w wieku 14-15 lat w przypadku uczniów klas trzecich zarówno dziewcząt jak i chłopców.
- około 2% uczniów wskazuje, że po raz pierwszy użyło marihuany jeszcze w szkole podstawowej tj. w wieku 13 lat lub wcześniej.
- w populacji gimnazjalistów używających amfetaminę wszystkie osoby wskazały, że po raz pierwszy sięgnęły po ten narkotyk w wieku 13 lat lub mniej.
- średnio co dziesiąty uczeń sięgający po amfetaminę w szkołach ponadgimnazjalnych deklarował, że po raz pierwszy użył tego środka w wieku 14-15 lat, pozostali wskazali na wiek 13 lub mniej lat.
- zdecydowana większość używających ecstasy wskazała, że po raz pierwszy sięgnęła po ten środek w wieku 16 lat lub później,
- przeważająca część użytkowników substancji wziewnych swój pierwszy kontakt z tymi środkami odnotowała w wieku 14-15 lat.

Powyższe wyniki wskazują na konieczność rozpoczynania oddziaływań profilaktycznych dotyczących używania narkotyków jeszcze w szkole podstawowej i ich intensyfikowania w gimnazjum.

Dostępność:

- pomimo, że posiadanie marihuany jak i innych narkotyków jest w Polsce karane, to badani uczniowie deklarują, że zdobycie takiej substancji jak marihuana nie sprawiłoby im trudności - za trudne zdobycie marihuany lub haszyszu uznało tylko 28,2% trzecioklasistów i 21,0% uczniów starszych,
- około połowy badanych uczniów zadeklarowała, że zna miejsca, w których można kupić marihuanę (miejscem zakupu byłby park, ulica lub szkoła),
- amfetaminę jako niemożliwą do zdobycia uznało 32,9% badanych trzecioklasistów i mniej – 26,3% uczniów klas II PG.
- pomiędzy klasą III G i II PG odnotowano wzrost ilości osób, które uważają, że zdobycie amfetaminy jest łatwe,
- zarówno w grupie młodszych jak i starszych uczniów dostępność amfetaminy była oceniona jako łatwa rzadziej niż w badaniach ogólnopolskich zrealizowanych 4 lata wcześniej.
- zdobycie ecstasy byłoby łatwe dla co szóstego ucznia klasy III G, 1/3 uznała, że jest to trudne, a 28,2% że wręcz niemożliwe.

Szkody:

- wśród osób, które paliły konopie w ciągu ostatnich 12 miesięcy, pewna grupa kaliskich uczniów mówi o objawach i zachowaniach związanych z używaniem marihuany, które wskazują, że sięganie po tę substancję stanowi w ich przypadku poważny problem, (palenie konopi w samotności, problemy z pamięcią, próby ograniczania lub zaprzestania używania konopi zakończone niepowodzeniem, kłótnie, bójki, wypadki, złe wyniki w szkole itp.

- odsetek osób wskazujących na duże ryzyko związane z używaniem amfetaminy i ecstazy znacząco wzrasta w sytuacji, gdy opinia dotyczy regularnego zażywania.

Wyniki ostatnich badań ogólnopolskich wskazują na stabilizację lub nawet spadek problemu używania narkotyków wśród młodzieży szkolnej. Jednak nadal znaczna część młodzieży podejmuje inicjację narkotykową. Utrzymanie trendu spadkowego jest bardzo pożądane i możliwe dzięki realizacji działań ukierunkowanych na wzmacnianie systemu wartości oraz umiejętności psychospołecznych chroniących przed używaniem narkotyków. Dzieci i młodzież z grup ryzyka wymaga szczególnych oddziaływań profilaktycznych prowadzących do zmiany stylu życia, zdobycia wiedzy na temat skutków używania środków psychoaktywnych, kształtujących postawy prozdrowotne i przekonania normatywne.

Podejmowane działania profilaktyczne i edukacyjne mające na celu ograniczenie eksperymentowania i używania narkotyków przez dzieci i młodzież:

1/ w ramach profilaktyki uniwersalnej – ukierunkowanej na całe populacje bez względu na stopień indywidualnego ryzyka występowania problemów uzależnień, której celem jest zmniejszanie lub eliminowanie czynników ryzyka sprzyjających rozwojowi tych problemów w danej populacji zrealizowano w 2011 r.: Program Trenerów Osiedlowych, program „Zanim spróbujesz pić, palić, ćpać”, program „Sobą być, dobrze żyć”(finansowany ze środków na realizację MPPiRPA), „Program wzmacniania kompetencji społecznych”(finansowany ze środków na realizację MPPiRPA), turniej sportowy i prezentacje artystyczne dzieci ze świetlic socjoterapeutycznych (finansowane ze środków na realizację MPPiRPA), strategie profilaktyczne dla dzieci i młodzieży: „Aktywne Wakacje” i ferie zimowe „Zachowaj Trzeźwy Umysł” (finansowane ze środków na realizację MPPiRPA), konkurs „Wolność bez nałogów” połączony z drukiem kalendarzy tematycznych, „Bieg Urwisa”, happening – przemarsz ulicami miasta z hasłami o wartości rodziny jako czynnika chroniącym przed uzależnieniami, projekt „Wolontariat trzech pokoleń” oraz zorganizowano zabawę choinkową dla dzieci ze świetlic socjoterapeutycznych i zakupiono stroje piłkarskie dla drużyny podwórkowej.

2/ w ramach profilaktyki selektywnej – ukierunkowanej na jednostki i grupy zwiększonego ryzyka, które ze względu na swoją sytuację społeczną, rodzinną, środowiskową, są narażone na większe od przeciętnego ryzyko wystąpienia problemów uzależnień oraz profilaktyki wskazującej – ukierunkowanej na grupy wysokiego ryzyka demonstrujące pierwsze symptomy problemów, zrealizowano 2011 r.: programy reedukacyjne i interwencyjne dla młodzieży ponadgimnazjalnej, sfinansowano funkcjonowanie punktu konsultacyjnego dla rodziców, którzy mają problemy wychowawcze w związku z używaniem przez ich dzieci środków psychoaktywnych „Pomarańczowa Linia” oraz dofinansowano funkcjonowanie świetlic socjoterapeutycznych lub z programem socjoterapeutycznym i organizację obozów dla dzieci nie uczestniczących w zajęciach prowadzonych w tych świetlicach (dofinansowane ze środków na realizację MPPiRPA).

Ilość osób uczestniczących w ww. działaniach

- w szkolnych programach profilaktyczno-edukacyjnych uczestniczyło w 2010 r. - 3430 uczniów i 2220 rodziców, w 2011 r. – 8322 uczniów i 944 rodziców,
- w pozaszkolnych programach brało udział w 2010 r. - 6210 dzieci, w 2011 r. - 682,
- w programach interwencyjnych uczestniczyło w 2010 r. - 161 uczniów, w 2011 r. - 568,
- do punktu dla rodziców w 2010 r. – 132 osoby, w 2011r. - 144 osoby.

Finansowanie ww. działań

Na realizację ww. działań zaangażowano w roku bieżącym 199.440 zł. Dla porównania w 2010 r. wydano 205.559 zł., a w roku 2011 - 183.951 zł. Szkolne programy profilaktyczne i pozaszkolne działania profilaktyczne swoim zakresem merytorycznym obejmują profilaktykę wszystkich uzależnień i w związku z tym zostały również ujęte w Miejskim Programie Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Ww. wydatki dot. programów finansowanych ze środków na realizację MPPN były umieszczone w rozdziale klasyfikacji budżetowej – przeciwdziałanie narkomanii.

Zasoby

- szkoły,
- przeszkoleni realizatorzy programów profilaktycznych,
- realizatorzy wybrani z drodze otwartego konkursu ofert.

4. Działania instytucji, organizacji pozarządowych i osób fizycznych, służące rozwiązywaniu problemów narkomanii.

Podjęmowane działania wspomagające działalność instytucji, organizacji pozarządowych i osób fizycznych, służące rozwiązywaniu problemów narkomanii.

- 1/ budowanie systemu współpracy pomiędzy stowarzyszeniami i instytucjami działającymi na rzecz rozwiązywania problemów narkotykowych,
- 2/ wspomaganie rzeczowe, merytoryczne i finansowe przy realizacji zadań wynikających z Programu,
- 3/ podejmowanie wspólnych działań mających na celu zapobieganie marginalizacji osób uzależnionych i ich rodzin,
- 4/ wzajemne informowanie i współdziałanie przy realizacji i promocji zadań,
- 5/ podwyższanie kwalifikacji różnych grup zawodowych zajmujących się między innymi udzielaniem pomocy osobom uzależnionym i ich rodzinom oraz profilaktyką i rozwiązywaniem problemów narkotykowych w Kaliszu.

Finansowanie ww. działań

Środki na realizację ww. działań zostały uwzględnione w punktach 1-3 dotyczących zwiększenia dostępności pomocy terapeutycznej, pomocy rodzinie i działań profilaktyczno-edukacyjnych.

Zasoby

- NZOZ Poradnia Terapii Uzależnień i Współzależnienia,
- Ośrodek dla osób uzależnionych od narkotyków Stowarzyszenia „Karan”,
- Punkt Konsultacyjny ds. Narkomanii Stowarzyszenia „Karan” w Kaliszu,
- Punkt Konsultacyjny Fundacji „Bread of Life” w Kaliszu,
- Komenda Miejska Policji w Kaliszu,
- Caritas Diecezji Kaliskiej.

5. Ubóstwo i wykluczenie społeczne osób uzależnionych od narkotyków i ich rodzin.

Osoby używające narkotyków szkodliwie i uzależnione są szczególnie zagrożone wykluczeniem społecznym. Towarzyszące uzależnieniu problemy np. konflikty z prawem, bezdomność, wykluczenie z rynku pracy, prowadzą do marginalizacji osób uzależnionych.

Zapewnienie tym osobom opieki psychosocjalnej może poprawić funkcjonowanie społeczne i jakość życia zarówno ich, jak i ich rodzin.

Podejmowane działania mające na celu zmniejszenie zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego osób uzależnionych od narkotyków i ich rodzin

1/ Pomoc finansowa i rzeczowa osobom uzależnionym i ich rodzinom.

Osoby uzależnione od narkotyków i ich rodziny otrzymują najczęściej pomoc w formie zasiłku celowego, pomocy rzeczowej i żywności.

2/ Poradnictwo i praca socjalna z osobami uzależnionymi.

Praca socjalna z osobami uzależnionymi od narkotyków polega na motywowaniu tych osób do leczenia odwykowego, a po ukończonym leczeniu osoby te mogą liczyć na pomoc w aktywizacji zawodowej, ustaleniu niepełnosprawności.

3/ Zapobieganie wykluczeniu społecznemu i marginalizacji.

Wszystkie osoby uzależnione od narkotyków, w trakcie leczenia ambulatoryjnego lub po leczeniu stacjonarnym mogą uczestniczyć w działaniach podejmowanych w ramach Klubu Integracji Społecznej. Z roku na rok ta forma pomocy cieszy się coraz większym zainteresowaniem osób uzależnionych od narkotyków.

W 2010 roku 20 rodzin (20 osób) z problemem narkotykowym było objętych pomocą MOPS, w 2011 r. 45 rodzin (46 osób), a na dzień 31.10.br. 42 rodziny (47 osób). Jak widać z tego zestawienia, po pomoc społeczną zgłaszają się głównie osoby uzależnione od narkotyków prowadzące jednoosobowe gospodarstwo domowe.

Ponadto pomoc socjalną w postaci wydawania odzieży prowadzi dla osób uzależnionych i ich rodzin Fundacja „Bread of Life”.

Finansowanie ww. działań.

Wymienione wyżej działania finansowane były w ramach środków przeznaczonych na pomoc społeczną, będących w dyspozycji Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Kaliszu.

Zasoby

- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Kaliszu
- Fundacja „Bread of Life”.

II. Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2011-2016

Krajowy Programu Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2011-2016 został przyjęty Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 22 marca 2011 r.

Cele ogólne Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii:

1. Profilaktyka.
2. Leczenie, rehabilitacja, ograniczenie szkód zdrowotnych i reintegracja społeczna.
3. Ograniczenie podaży.
4. Współpraca międzynarodowa.
5. Badania i monitoring.

W przypadku obszarów 1,2 i 5 zostały określone kierunki działań przewidziane do realizacji przez jednostki samorządu terytorialnego.

Kierunki działań przewidziane do realizacji przez jednostki samorządu terytorialnego w zakresie profilaktyki:

1. Wspieranie rozwoju programów profilaktyki uniwersalnej.
2. Wspieranie rozwoju programów profilaktyki selektywnej i wskazującej.
3. Podniesienie poziomu wiedzy społeczeństwa na temat problemów związanych z używaniem substancji psychoaktywnych i możliwości zapobiegania zjawisku.
4. Podnoszenie kwalifikacji zawodowych osób zaangażowanych w działalność profilaktyczną.

Kierunki działań przewidziane do realizacji przez jednostki samorządu terytorialnego w zakresie leczenia, rehabilitacji, ograniczania szkód zdrowotnych i reintegracji społecznej:

1. Zwiększanie dostępności pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej dla osób używających szkodliwe i uzależnionych od narkotyków.
2. Zwiększenie dostępności programów ograniczania szkód zdrowotnych dla osób używających szkodliwie i uzależnionych od narkotyków.
3. Zmniejszenie marginalizacji społecznej wśród osób używających narkotyków szkodliwie oraz osób uzależnionych.
4. Wspieranie rozwoju zawodowego pracowników zatrudnionych w placówkach prowadzących leczenie i rehabilitację osób uzależnionych od narkotyków oraz innych grup zawodowych mających styczność z osobami uzależnionymi od narkotyków.

Kierunki działań przewidziane do realizacji przez jednostki samorządu terytorialnego w zakresie badań i monitoringu problemu narkotyków i narkomanii:

1. Monitorowanie epidemiologiczne problemu narkotyków i narkomanii.
2. Monitorowanie postaw społecznych na temat problemu narkotyków i narkomanii.

III. Zadania własne Miasta w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów narkotykowych na rok 2013.

PROBLEM I

Szkody zdrowotne i społeczne wynikające z używania narkotyków.

Cel strategiczny:

Zmniejszenie rozmiarów szkód zdrowotnych i społecznych spowodowanych używaniem narkotyków i uzależnieniem od narkotyków poprzez:

1. Zwiększenie dostępności pomocy terapeutycznej.
2. Zmniejszenie marginalizacji społecznej.
3. Utrzymanie abstynencji.
4. Edukacja na temat szkodliwości używania narkotyków.

Zadania do realizacji:

1. Realizacja programów terapeutycznych dla osób uzależnionych (lecznictwo ambulatoryjne i stacjonarne) w ramach kontraktu z NFZ oraz uzupełniających program podstawowy nie finansowanych przez NFZ.
2. Program terapii grupowej dla młodzieży eksperymentującej z narkotykami.
3. Grupa oddziału dziennego dla osób uzależnionych.
4. Prowadzenie terapii grupowej i indywidualnej osób uzależnionych od narkotyków.
5. Realizacja programu wczesnej interwencji wobec młodzieży eksperymentującej z narkotykami.

6. Poradnictwo ambulatoryjne dla osób używających i uzależnionych.
7. Prowadzenie grupy wsparcia w utrzymaniu abstynencji.
8. Motywowanie do leczenia osób używających i uzależnionych od narkotyków.
9. Ustalanie miejsca i kierowanie osób uzależnionych do ośrodków leczenia uzależnień i na detoksykację.
10. Udzielanie świadczeń pomocy społecznej osobom uzależnionym.
11. Prowadzenie działań rehabilitacyjnych i zapobiegających wykluczeniu społecznemu.
12. Prowadzenie edukacji publicznej na temat działania narkotyków na organizm i ryzyka szkód wynikających z używania i uzależnienia od narkotyków.
13. Podnoszenie kwalifikacji zawodowych osób zajmujących się profesjonalnie pomocą terapeutyczną i leczeniem osób używających i uzależnionych od narkotyków oraz innych grup zawodowych mających styczność z osobami uzależnionymi od narkotyków.
14. Upowszechnianie informacji na temat programów dla osób uzależnionych.

Proponowani realizatorzy:

NZOZ Ośrodek dla Osób Uzależnionych od Narkotyków, NZOZ Poradnia Terapii Uzależnień i Współuzależnienia, Wojewódzki Zakład Opieki Psychiatrycznej w Sokołowie, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Kaliszu, realizatorzy uprawnieni do prowadzenia zajęć terapeutycznych, stowarzyszenia, fundacje i organizacje działające na rzecz rozwiązywania problemów narkotykowych, Wydział Spraw Społecznych i Mieszkaniowych.

Wskaźniki:

- ilość osób zgłaszających się na leczenie,
- liczba osób uczestniczących w programach terapeutycznych,
- liczba osób korzystających z konsultacji w punktach konsultacyjnych,
- liczba uczestników grupy wsparcia,
- ilość skierowań do ośrodków,
- liczba osób uzależnionych otrzymujących świadczenia z pomocy społecznej,
- ilość osób objętych programem wczesnej interwencji.

PROBLEM II

Zaburzenia życia rodzinnego wywołane używaniem narkotyków i uzależnieniem od narkotyków.

Cel strategiczny:

Ograniczenie zaburzeń życia rodzinnego wywołanych używaniem i uzależnieniem od narkotyków poprzez:

1. Zwiększenie dostępności pomocy terapeutycznej.
2. Pomoc psychospołeczną i prawną.
3. Pomoc społeczną rodzinom osób uzależnionych.
4. Edukację na temat używania i uzależnienia od narkotyków.

Zadania do realizacji:

1. Prowadzenie programów terapeutycznych dla osób współuzależnionych, nie finansowanych przez NFZ.
2. Konsultacje indywidualne, telefoniczne i e-mailowe dla rodzin z problemem narkomanii.
3. Udzielanie pomocy psychospołecznej i prawnej rodzinom, w których występuje problem narkomanii.
4. Wsparcie w działaniach mających na celu poprawę jakości życia osób współuzależnionych.

5. Pomoc społeczna i zapobieganie wykluczeniu społecznemu rodzin osób uzależnionych z wykorzystaniem pracy socjalnej i kontraktu socjalnego.
6. Prowadzenie działań informacyjnych i edukacyjnych dla osób z rodzin z problemem narkotykowym.

Proponowani realizatorzy:

NZOZ Ośrodek dla Osób Uzależnionych od Narkotyków, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Kaliszu, realizatorzy uprawnieni do prowadzenia zajęć terapeutycznych, stowarzyszenia, fundacje i organizacje działające na rzecz rozwiązywania problemów narkotykowych, Wydział Spraw Społecznych i Mieszkaniowych.

Wskaźniki:

- liczba osób współuzależnionych uczestniczących w programach terapeutycznych,
- liczba osób, które skorzystały z konsultacji indywidualnych, telefonicznych, e-mailowych,
- ilość rodzin z problemem narkomanii objętych pomocą MOPS,
- ilość uczestników

PROBLEM III

Używanie i eksperymentowanie z narkotykami przez dzieci i młodzież.

Cel strategiczny:

Ograniczenie zjawiska eksperymentowania i używania narkotyków przez dzieci i młodzież poprzez:

1. Zwiększenie dostępności programów profilaktycznych na wszystkich poziomach edukacji.
2. Zmniejszenie liczby dzieci i młodzieży eksperymentującej i używającej narkotyków.
3. Utrwalanie postaw abstynenckich wśród dzieci i młodzieży.
4. Pomoc dzieciom z grup ryzyka.
5. Organizację czasu wolnego dzieci i młodzieży jako strategii profilaktycznych.
6. Pomoc rodzicom, których dzieci eksperymentują z narkotykami.
7. Podniesienie poziomu wiedzy społeczeństwa na temat problemów związanych z używaniem narkotyków.

Zadania do realizacji:

1. Wspomaganie realizacji w szkołach podstawowych i gimnazjach „szkolnych programów profilaktyki” poprzez realizację programów profilaktycznych z zakresu uzależnienia od narkotyków na podstawie diagnozy środowiska szkolnego.
2. Podnoszenie kwalifikacji osób zaangażowanych w działalność profilaktyczną.
3. Funkcjonowanie świetlic środowiskowych realizujących pozalekcyjne programy opiekuńczo-wychowawcze zawierające elementy socjoterapii, w tym dożywianie.
4. Organizacja obozów profilaktyczno-terapeutycznych dla dzieci z rodzin dysfunkcyjnych.
5. Realizacja warsztatów profilaktyczno-edukacyjnych o tematyce HIV i AIDS.
6. Realizacja „Programu Trenerów Osiedlowych”.
7. Działania profilaktyczne z zakresu profilaktyki selektywnej i wskazującej adresowane do młodzieży z grup ryzyka.
8. Pomoc rodzicom, którzy mają problemy wychowawcze ze swoimi dziećmi, związane z używaniem i eksperymentowaniem z narkotykami poprzez funkcjonowanie punktów konsultacyjnych: interwencyjnego i „Pomarańczowej Linii”.
9. Warsztaty i spotkania z zakresu profilaktyki narkomanii dla rodziców.
10. Realizacja programów reedukacyjnych dla młodzieży oraz interwencji w stosunku do uczniów przejawiających zachowania ryzykowne.

11. Realizacja lokalnych i ogólnopolskich kampanii profilaktyczno-edukacyjnych.
12. Wspieranie i organizacja imprez dla dzieci i młodzieży promujących zdrowy tryb życia oraz konkursów o tematyce uzależnień.
13. Prowadzenie działań prewencyjnych z wykorzystaniem testów do wykrywania narkotyków.
14. Zakup literatury i innych materiałów edukacyjnych z zakresu uzależnień.
15. Współpraca z mediami w zakresie informowania o problemach uzależnień.
16. Szkolenie różnych grup zawodowych w zakresie profilaktyki narkomanii.

Proponowani realizatorzy:

Realizatorzy wyłonieni w drodze konkursu, szkoły, Wydział Edukacji, Komenda Miejska Policji w Kaliszu, media, realizatorzy i instruktorzy programów profilaktycznych, jednostki organizacyjne miasta, Wydział Spraw Społecznych i Mieszkaniowych.

Wskaźniki:

- liczba dzieci objętych programami profilaktycznymi szkolnymi i pozaszkolnymi strategiami profilaktycznymi,
- liczba młodzieży uczestniczącej w programach reedukacyjnych,
- ilość rodziców, którzy skorzystali z pomocy w punktach konsultacyjnych,
- ilość rodziców uczestniczących z spotkaniach profilaktyczno-edukacyjnych.

POBLEM IV

Stopień aktywności oraz współpracy organizacji, instytucji, stowarzyszeń i osób fizycznych w podejmowaniu działań na rzecz rozwiązywania problemów narkotykowych.

Cel strategiczny:

Zwiększenie stopnia aktywności i współpracy organizacji, instytucji, stowarzyszeń i osób fizycznych działających na rzecz rozwiązywania problemów narkotykowych poprzez:

1. Zwiększenie skuteczności i jakości działań podejmowanych w ramach Programu poprzez modyfikowanie istniejących projektów i pozyskiwanie nowych.
2. Organizację szkoleń mających na celu podwyższenie kwalifikacji różnych grup zawodowych z zakresu rozwiązywania problemów narkotykowych.
3. Podejmowanie działań edukacyjnych i profilaktycznych na rzecz lokalnej społeczności.

Zadania do realizacji:

1. Pozyskiwanie nowych partnerów do realizacji Programu.
2. Pozyskiwanie i realizacja nowych, wspólnych projektów mających na celu rozwiązywanie problemów narkotykowych.
3. Włączenie się przedstawicieli organizacji, instytucji i stowarzyszeń w działania na rzecz przeciwdziałania narkomanii.
4. Zakup materiałów, sprzętu i wyposażenia niezbędnego do realizacji zadań zawartych w MPPN.
5. Opracowanie i upowszechnienie informatora dot. działań z zakresu rozwiązywania problemów narkotykowych.
6. Produkcja lub zakup literatury fachowej, broszur, materiałów edukacyjnych z zakresu uzależnienia od narkotyków.
7. Wsparcie działań organizacji, stowarzyszeń i instytucji w realizacji zadań z Programu np. poprzez zakup testów do wykrywania narkotyków.
8. Wymiana doświadczeń w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów narkotykowych poprzez współorganizowanie konferencji, porad, seminariów i szkoleń

przedstawicieli organizacji i stowarzyszeń oraz różnych grup zawodowych, a także współpracy międzynarodowej.

9. Współdziałal w imprezach i kampaniach edukacyjnych oraz propagujących zdrowy tryb życia i zapobiegających izolacji społecznej osób uzależnionych i ich rodzin.

Proponowani realizatorzy:

Stowarzyszenia, organizacje, instytucje i osoby fizyczne, zgromadzenia, kościoły, Komenda Miejska Policji w Kaliszu, Wydział Spraw Społecznych i Mieszkaniowych.

Wskaźniki:

- liczba podmiotów współpracujących przy realizacji Programu,
- liczba podmiotów wspartych finansowo lub rzeczowo przy realizacji zadań z Programu,
- liczba przeszkolonych osób z zakresu profilaktyki i uzależnienia od narkotyków,
- liczba wspólnych projektów podejmowanych przez podmioty działające na rzecz rozwiązywania problemów narkotykowych.

PROBLEM V

Ubóstwo i wykluczenie społeczne osób uzależnionych i ich rodzin.

Cel strategiczny:

Zmniejszenie zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego osób uzależnionych od narkotyków i ich rodzin poprzez:

1. Pomoc społeczną osobom uzależnionym i ich rodzinom.
2. Zapobieganie wykluczeniu społecznemu osób uzależnionych i ich rodzin.
3. Integrację osób uzależnionych i ich rodzin ze środowiskiem lokalnym.

Zadania do realizacji:

1. Udzielanie pomocy finansowej i rzeczowej osobom uzależnionym i ich rodzinom.
2. Poradnictwo i praca socjalna z osobami uzależnionymi z wykorzystaniem kontraktu socjalnego.
3. Pomoc osobom uzależnionym i zagrożonym wykluczeniem społecznym poprzez działalność street-workerów.
4. Działanie edukacyjne i rehabilitacyjne podejmowane w ramach Klubu Integracji Społecznej.
5. Udział osób uzależnionych i ich rodzin w lokalnych kampaniach społecznych i imprezach promujących zdrowy tryb życia.

Proponowani realizatorzy:

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, Klub Integracji Społecznej, street-workerzy.

Wskaźniki:

- liczba osób i rodzin objętych pomocą materialną MOPS,
- ilość osób, do których dotarli z pomocą street-workerzy,
- liczba osób z problemem narkotykowym uczestniczących w zajęciach w Klubie Integracji Społecznej.

IV. Zasady realizacji i finansowania Miejskiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na 2013 rok.

Na realizację zadań zawartych w Miejskim Programie Przeciwdziałania Narkomanii zaangażowano w roku bieżącym 270.303,85zł. Dla porównania w 2010 r. na realizację zadań z MPPN wydatkowano kwotę 301.789,76 zł, a w roku 2011 – 258.253,03 zł.

Zasady realizacji Programu:

- Zgodnie z art. 10 ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii Prezydent Miasta Kalisza w celu realizacji określonych w ustawie zadań własnych gminy, opracowuje projekt Gminnego Programu Przeciwdziałania Narkomanii, uwzględniając zadania ustawy oraz kierunki działań wynikające z Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii.
- Miejski Program Przeciwdziałania Narkomanii na 2013 rok określa zakres oraz sposób realizacji ustawowych zadań związanych z rozwiązywaniem problemów narkotykowych w naszym mieście, wynikających ze Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych dla Miasta Kalisza na lata 2008 – 2015.
- Zgodnie z ustawą z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, realizacja zadań zawartych w gminnych programach przeciwdziałania narkomanii finansowana jest z opłat za zezwolenia na sprzedaż napojów alkoholowych.
- Za koordynację realizacji Programu odpowiada Wydział Spraw Społecznych i Mieszkaniowych, który przy realizacji współpracować będzie z jednostkami pomocy społecznej, szkołami, policją, sądem, służbą zdrowia, organizacjami pozarządowymi oraz kościołami, związkami wyznaniowymi i osobami fizycznymi, które posiadają odpowiednie kwalifikacje do realizacji zadań.
- W realizacji Programu mogą uczestniczyć osoby fizyczne i prawne, podmioty o których mowa w art. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz jednostki zaliczane do sektora finansów publicznych, posiadające niezbędną wiedzę, doświadczenie i potencjał kadrowy w zakresie zagadnień objętych Programem. Miasto Kalisz wspiera działania tych podmiotów lub powierza im realizację zadań wynikających z niniejszego Programu.

Zasady finansowania zadań:

- Dotacje na realizację zadań w ramach Miejskiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na 2013 rok udzielane są po przeprowadzeniu otwartego konkursu ofert oraz w trybie tzw. „małych grantów” zgodnie z ustawą o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.
- Pozostałe zadania finansowane są po przeanalizowaniu kosztorysu i zakresu realizacji zadania w oparciu o przepisy ustawy – Prawo zamówień publicznych.
- Zadania realizowane w ramach Programu przez osoby fizyczne, finansowane są zgodnie ze stawkami szczegółowymi, zapisanymi w rekomendacjach Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

- Wysokość ustalonej stawki jest zależna od poziomu kompetencji, wykształcenia i doświadczenia osoby realizującej zadanie – z uwzględnieniem posiadanych stopni i tytułów naukowych, specjalistycznego wykształcenia podyplomowego zgodnego z problematyką zajęć, odbytych staży i superwizji, posiadanych certyfikatów i licencji.
- Ustalenie stawki następuje z uwzględnieniem dostępności na rynku realizatorów o wymaganych do danego zadania specjalnościach, po przeprowadzeniu negocjacji cen. Istnieje możliwość stosowania stawek niższych, uzyskanych w wyniku negocjacji, niż zapisane w ww. rekomendacjach. Stawki przekraczające wartość średnią mogą być stosowane jedynie w szczególnych przypadkach.
- Podmioty realizujące zadania Programu zobowiązane są do każdorazowego zamieszczania informacji o źródle dofinansowania lub finansowania zadania z budżetu Miasta Kalisza.